

ה-8 באוקטובר

המערכת כולה חרקה

אל"מ מאיר

הרבה נכתב על יום ה-8 באוקטובר 1973 בחזית הדרום. רוב העובדות פורסמו, אולם השאלה היא האם הניתוח שנעשה היה נכון. סבורני כי לפחות שאלה אחת טרם נבחנה, והיא האם המערכת כולה תפקדה כראוי, אם לאו.

המנתחים את מהלכי צה"ל בחזית הדרום ביום זה מסכימים כי ה-8 באוקטובר לא היה יום מוצלח לצה"ל. ביום זה היו לצה"ל לראשונה שלוש אוגדות שריון בסיני (אוגדת סיני הסדירה בפיקוד האלוף מנדלר, אשר סבלה אבדות ניכרות ביממת הלחימה הראשונה, ושתי אוגדות מילואים טריות, אוגדת אדן ואוגדת שרון). היה זה הסיכוי הראשון להשמדת ראשי הגשר המצריים, אולם דבר זה לא הושג. יתר על כן, אבדו 50 טנקים ולמעלה ממאה חללים רובם מתוך אוגדה אחת, היא אבדה לא מבוטלת. מובן אפוא שחלק מן הדברים שהתפרסמו על אירועי אותו יום מתרצים או מצטדקים, וחלקם אף מאשימים.

ועדת אגרנט, בחלק הגלוי של הדו"ח שלה, מסכמת את יום ה-8 באוקטובר כך:

1) למרות שהקרבות הנ"ל נכשלו בכך שלא השיגו את המשימה שהוטלה על פיקוד הדרום, הרי אין ספק שהייתה להם משמעות רבה להמשך מהלכי המלחמה, וראשית כל בכך שתחמו והכילו את ראשי הגשר של האויב ומנעו בעדו מלהשיג בשלמות את השלב הראשון במשימתו.

2) אוגדת מילואים אחת אמנם לא הצליחה בכיבוש המשימה של השמדת ראשי הגשר המצריים, אולם הלחימה הקשה של האוגדה באותו יום תרמה רבות לבלימת התקדמות האויב ותיחומו ובכך הכשירה את הקרקע להתקפת הנגד הגדולה של צה"ל, שבסופה צלח את התעלה מערבה.

3) אם כי אוגדת המילואים האחרת לא נלחמה במרבית היום הנ"ל...¹

עיקרי האירועים בשדה הקרב

בשעות לפני הצהריים של ה-6 באוקטובר החל גיוס המילואים. כוחות המילואים הראשונים החלו להגיע לחזית התעלה במהלך ה-7 באוקטובר (בשעות הבוקר, כוח ראשון מאוגדת אדן, ובשעות אחר הצהריים כוח מאוגדת שרון) אולם עיקר הלחימה באותו יום בוצעה עדיין על ידי אוגדת סיני הסדירה בפיקודו של האלוף מנדלר ז"ל. ב-7 באוקטובר בשעה 1300 לערך השלים האלוף גונן את חלוקת החזית לגזרות, כשאוגדת בן אחראית לגזרה הצפונית, אוגדת שרון לגזרה המרכזית, ואוגדת אלברט לגזרה הדרומית. באותו יום, בשעות אחר הצהריים נדון בישיבת הממשלה הנושא של התקפת נגד על ידי צה"ל בחזית התעלה ביום ה-8 באוקטובר, וההכרעה האם לבצע התקפה זו טרם נפלה. הוחלט, אפוא, לשגר את הרמטכ"ל לחזית הדרום, וליפות את כוחו להחליט אם לבצע את התקפת הנגד אם לאו.

בחזית הדרום, השתתף הרמטכ"ל בדיון, ובליל 7-8 באוקטובר חזר למטכ"ל. הרמטכ"ל היה נחוש החלטה לתקוף, ושר הביטחון אישר זאת. האלוף אדן, מפקד האוגדה התוקפת בגזרה הצפונית נתן פקודותיו למח"טים בשעה 0300, ב"חפ"ק באיזור "פושקין": על חטיבות נתקיה וגבי לנוע עם שחר מערבה אל ציר החת"מ, ומשם דרומה לכיוון פירדאן ("חזיון"), ולטהר את השטח בין ציר התעלה וציר החת"מ כאשר חטיבת אריה תישאר במקומה כעתודה אוגדתית. למתקפה נכנסה האוגדה עם כ-180 טנקים, אך רק סוללת ארטילריה בינונית אחת ניצבה בטווח-סיוע. וזאת בנוסף לסוללת ארטילריה כבדה שהייתה פרוסה ב"כישוף".

משעה 0450 לערך ניצבו חטיבות נתקיה וגבי על ציר החת"מ. בשעה 0750 הורה מפקד האוגדה לנוע לפי פקודה: חטיבת גבי בת שני גדודים ממזרח לציר "לכסיקון" (ציר התעלה) לגזרת "חזיון" ו"פורקן", וחטיבת נתקיה שהייתה באותה עת במגע בגזרת קנטרה, על

ציר החת"מ ומזרחה לו, לעבר "מצמד". בשעה 0800 החלה חטיבת גבי לנוע דרומה מאיזור "מאדים" על ציר החת"מ לעבר תעוז "מרוד".

חטיבת אריה נעה עם שנים מגדודיה בציר הרוחב (במרחק 30 ק"מ מן התעלה) אל גזרת הציר המרכזי — "טליסמן", המוביל מרפידים לאיסמעיליה. הגדוד השלישי של החטיבה נע מציר הרוחב לגזרת פירדאן. מכאן שבשעות לפני הצהריים של ה-8 באוקטובר היה לאוגדת אדן מגע עם המצרים בשלוש גזרות נפרדות: באזורי קנטרה, הפירדאן ואיסמעיליה.

חפ"ק האוגדה התמקם במקביל להתקדמות החטיבות ב"ורוצלב" מצפון-מזרח ל"חזיון", ממנו נע אחר-כך דרומה. חטיבת נתקיה הייתה נתונה באותו זמן בקרב אש עם טנקי אויב באיזור קנטרה. בשעה 0930 בערך נתקל גדוד עמיר מחטיבת גבי בכוח אויב עם מספר טנקים בציר "ערוב" מצפון ל"חזיון". ההסתערות בגזרת הפירדאן בוצעה לכן על ידי גדוד חיים מחטיבת גבי בלבד. המג"ד נפצע במהלך הקרב והגדוד נסוג. גדוד עמיר המשיך בשלב מכריע זה במגע האש ליד "ערוב" ובעקבותיו יצא להתחמש. הגדוד מחטיבת אריה שהיה צריך לתקוף גם הוא, לא שולב בקרב. גדוד מאוגדת שרון שאוגדת אדן ביקשה לקבל אותו, כבר היה בתנועה דרומה עם כוחותיו של שרון. בשעה 1030 או 1100 לערך, הורה האלוף הפיקוד לאוגדת שרון לנוע דרומה, לעבר גזרת ארמיה 3 המצרית. חלקה של האוגדה הגיע עד לציר הגידי, ואו (בערך שתיים אחר-הצהריים) קיבלה האוגדה פקודה לחזור לגזרת ציר "טליסמן" ולאזור "מיסור". מכאן שהאוגדה כמעט ולא נלחמה באותו יום.

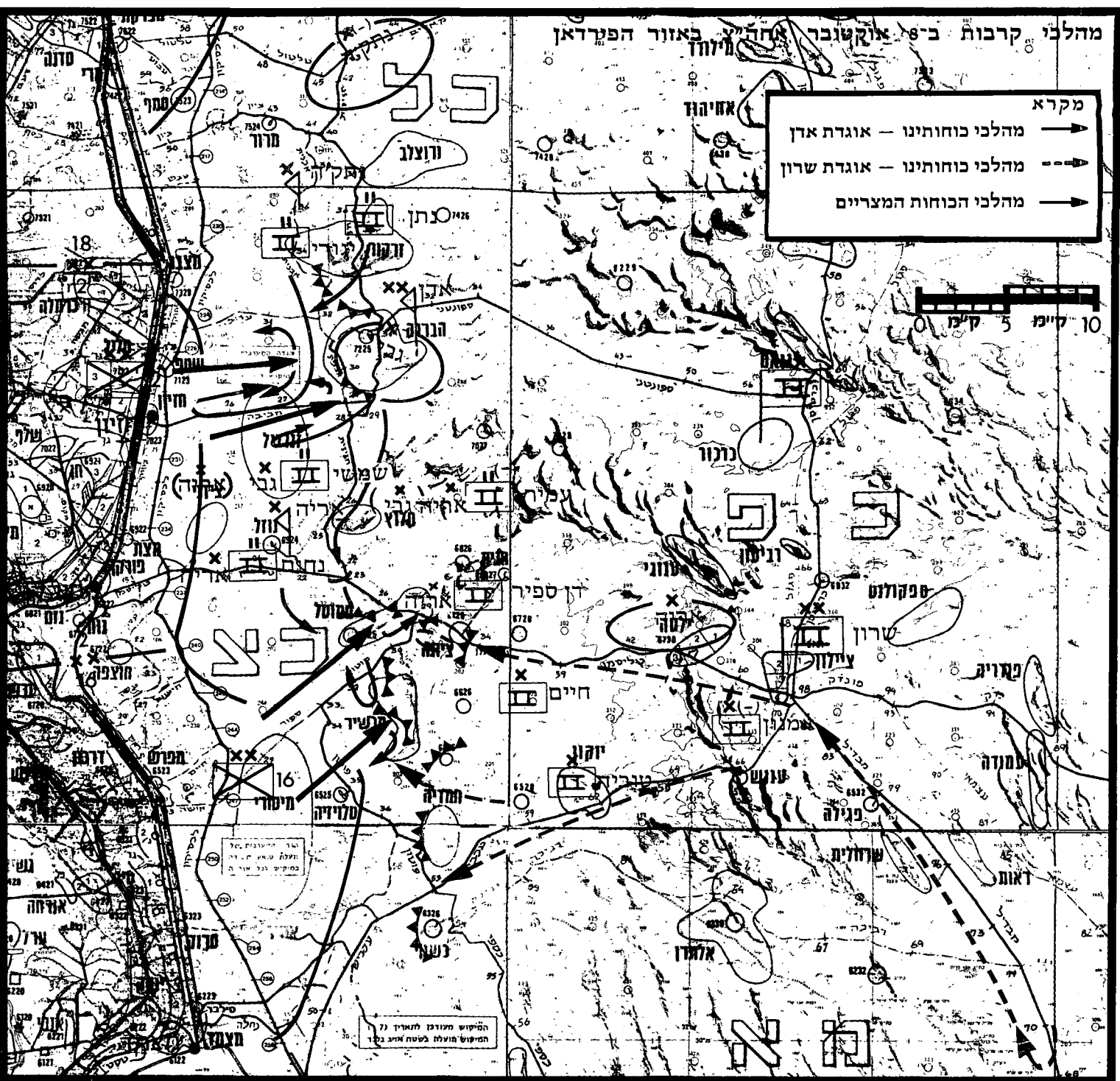
בשעות הבוקר, וגם מאוחר יותר, שררה במפקדת הפיקוד תחושה אופטימית שהתבססה על תמונה לפיה מצבה של אוגדת אדן שפיר. מפקד האוגדה נצטוו להרחיב את חזיתו ולתפוש, אם ניתן, את שלושת הגשרים שהטילו המצרים על התעלה בגזרתו: מצפון לאי אל באלח, בפירדאן ובאיסמעיליה.² כן ניתנה לאלוף אדן "אופציה" להעביר חטיבה על גשר מצרי, אל מעבר לתעלה (לפי האלוף אדן דובר על גשר באיזור "מצמד").

בשעה 1430 נפגשו שני המח"טים גבי ונתקיה, לפי פקודת האלוף אדן לתאום התקפה מחדשת. באותה עת התנהל גם קרב של שני גדודים מחטיבת אריה באיזור "חמוטל" שעל ציר "טליסמן". לאחר שגודו של דן ספיר נהרף מ"חמוטל" תוך אבדות כבדות כולל מות מפקדו, שלח לשם מפקד האוגדה את גדוד עמיר מחטיבת גבי, שכן הגדוד השלישי מחטיבת אריה היה כבר במגע אש ב"זנגביל", מדרום לפירדאן.

התקפת הנגד של יתרת גדודו של דן ספיר עם גדוד עמיר על איזור "חמוטל" — "מכשיר" לא הביאה להשתלטות מחדש על הגבעה, ו"חמוטל" אבדה.

"חמוטל" הייתה שטח מפתח ששלט על צומת הצירים איסמעיליה — רפידים, וציר החת"מ, שלאורכו היו באותה עת ערוכים כוחות צה"ל. בבוקר היום הוחזקה "חמוטל" על-ידי כוח מאוגדת שרון, שנע אחר כך דרומה. לו נשארה "חמוטל" בשליטת צה"ל, ניתן היה להעביר כוחות לרוחב החזית, מצפון לדרום או להפך על ציר החת"מ, וכלי שליטה על "חמוטל" אי אפשר היה להתקדם מערבה על ציר "טליסמן" מרפידים לאיסמעיליה. בשל חשיבותה של "חמוטל" ניסה צה"ל להשתלט עליה מחדש עד היום האחרון של הלחימה ממזרח לתעלה, ה-22 באוקטובר 1973.

תוצאות ההתקפה בשעה 1400 על הפירדאן, לא היו מוצלחות. חטיבת נתקיה שהשאירה אחד משלושת גדודיה בגזרת קנטרה, החלה נעה עם שני גדודים דרומה. במהלך התנועה הסתבך אחד מהם בקרב מקומי ב"אבנית" 34 כ-9 ק"מ לפני איזור הפירדאן, במהלכו נהרג הסמג"ד ונפגעו שני טנקים. מכאן שבהתקפה בשעה 1400, שוב הסתער על הפירדאן רק גדוד אחד. היה זה גדוד מחטיבת נתקיה, בפיקודו של

לאחר שספג אבדות ניכרות, ויורשה לי להטיל ספק ביכולתו להשתתף בהתקפה נוספת על הפירדאן.

אחרי שגם ההתקפה של שעה 1400 (או 1430) נבלמה ניסו המצרים בשעה 1600 לערך להתקדם מזרחה. טנקים מעטים יחסית מחטיבת גבי ומחטיבת נתקה בלמו אותם, וגרמו למצרים אבדות רבות בטנקים, נגמ"שים ואנשים ובכך "תחמו והכילו את ראשי הגשר של האויב ומנעו בעדו מלהשיג בשלמות את השלב הראשון במשימתו".³

לפנות ערב הגיעה אוגדת שרון חזרה לאזור "חמוטל" - ציר "טליסמן", איזור אותו עזבה בשעות לפני הצהריים של אותו יום. בכך חם היום שלפי דברי דיין "החל בכך: שצה"ל עובר בשתי החזיתות מהגנה לתקיפה".⁴

סא"ל אסף יגורי. בין 18 הטנקים שלו, שנפגעו ממטחי הטילים ומיר נ"ט של החי"ר המצרי נמצא גם טנק מפקד הגדוד, סא"ל יגורי שנפל בשבי. קרב זה מתואר על ידי המצרים, לפי ספרו של היכל, כהשמדת חטיבת טנקים שלמה שמספרה 190 ונפילתו בשבי של מפקדה, אל"מ אסף יגורי.

על פי הביטוי בספרו של דיין: "חברו שתי החטיבות" ניתן להבין כי גם חטיבת גבי השתתפה במלואה בהסתערות של שעה שתיים על הפירדאן. כפועל נשלח גדוד עמיר (הגדוד אשר נשלח להתמלא בחמושות) אחרי הצהריים לעזרת חטיבת אריה ב"חמוטל". גדוד אחר (השלישי מחטיבת אריה) עמד ב"ונגביל" כ-6 ק"מ מדרום לפירדאן וניהל מגע אש עם כוח מצרי מדרום מערב וממערב לו, אולם לא הסתער. גדוד נוסף מחטיבת גבי, גדוד חיים, נסוג כזכור אחרי התקפת לפני הצהריים,

כמו במקרים רבים אחרים, הייתה כאן נטיה להסביר את האירוע במונחים של "גיבור עושה היסטוריה". כשם שההסבר ש"הקיסר וילהלם החליט לפתוח במלחמת העולם הראשונה" הוא פשטני, ומסביר את האירוע באופן חלקי, כן גם ההסברים האישיים מי שגה ובמה בקשר לאירועי ה-8 באוקטובר. כשמדובר במלחמת העולם הראשונה, עדיף לבחון את פעולת המערכת בכללותה: מה הנתונים שהוגשו, מה היו תכניות הגיוס התקפות, ומה היו החוזים הבין לאומיים המחייבים, מאשר לבחון מה כביכול החליט איש זה או אחר. גם באירועי ה-8 באוקטובר, יכולה הבדיקה מה פעל איש זה או אחר לתת רק חלק קטן מן ההסבר. חשוב לבחון כיצד תפקדה המערכת בכללותה.

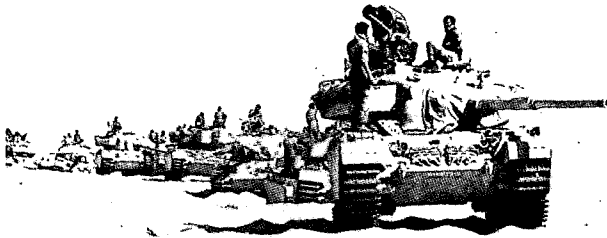
אחת מתופעות הלוואי של אירועי ה-8 באוקטובר היא שורה של האשמות הדידות, שאינני בא לפסוק כאן אם הן נכונות או לא. בגישה זו יש לנו, לכל היותר, הסבר חלקי לאירועי אותו יום. למעשה בנוסף לשגיאות אישיות בהן אין בכוונתי לדון, חרקה באותו יום המערכת בכללותה. תרמו לכך אנשים רבים מאוד, שבחלקם הגדול אינם ניתנים כלל לאיתור. ורוכם ככולם עשו זאת בשוגג ולא במזיד. כל אותם אנשים שתולים את הקולר לאי ביצוע המשימה באיש אחד חחרים לגישה של "גיבור עושה היסטוריה": נפוליאון האיש הובס בוותרלו. זוהי גישה נוחה, יש שיער לעזאזל, ואפשר להמשיך לפעול כרגיל. אך אין זה ההסבר כולו.

גישת המערכת: שלב ההחלטה

קבוצת הדיון שהתקיימה במטכ"ל בליל 7-8 באוקטובר, אחרי שהרמטכ"ל חזר מן הדרום ואישר את ההתקפה, הוצגו הנתונים. למעשה, למרות שההתקפה כבר אושרה על-ידי הרמטכ"ל, הרי שקבוצת דיון זו יכולה הייתה עדיין לשנות את ההחלטה ולבטל את ההתקפה. באותה קבוצת דיון דובר על כוח אויב בן 400-500 טנקים מצויים בגדה המזרחית, וסגן הרמטכ"ל מסר כי עד לאותו יום נשלחו לפיקוד הדרום קרוב ל-1000 טנקים.

מסתבר שהמערכת בכללותה הטעתה את המחליטים, והנתונים להחלטה לא היו מדויקים. לאחר מעשה, אנו יודעים כי למצרים היו טנקים בגדה המזרחית של תעלת סואץ לפי הפירוט הבא: באיזור קנטרה 200 טנקים, (בגודה) המרכזית כ-300 טנקים ובגודה הדרומית 150 עד 200 טנקים. בצירוף המספרים הללו מגיעים ל-650 עד 700 טנקי אויב, ולא ל-400-500. מתוך כ-1000 הטנקים של צה"ל שנשלחו לפיקוד הדרום יש להחסיר טנקים משתי קבוצות: אבדות, וטנקים שעדיין היו בדרכים. כיום ידוע כי אוגדת סיני הסדירה, שהחלה את המלחמה עם 277 טנקים, 276 או לפי גירסה אחרת עם 290 טנקים איבדה בשעות אחר הצהרים והלילה של ה-6 באוקטובר ובשעות הבוקר של ה-7 באוקטובר כ-190 טנקים ונשארה עם כ-100 טנקים בלבד. אין פירוש הדבר שכבר ב-7 באוקטובר בערב ידעו במטכ"ל את שיעור האבדות המדויק של אוגדת סיני, ואם מישהו ידע על כך, לא ברור אם עיכלו את מלוא המשמעות של העובדה.

כיום אנו יודעים כי היו תקלות בהסעים, והיו קלקולים טכניים של טנקים וכלים אחרים. המערכת לא פעלה כראוי, ומידע כזה, ספק אם הגיע לצמרת, בה מתקבלת ההחלטה. יתכן שהתקפה עם 1000 טנקים שלנו מול 500 טנקים מצריים הייתה בעלת סיכוי, אך במציאות היו בשטח כ-650 טנקים בכל צד ובנוסף לכך הארטילריה הישראלית טרם הגיעה. מכאן שהמערכת פעלה בצורה משובשת — המידע לא היה במקום הקריטי ברגע הנכון. לא איש אחד אשם אלא רבים: מסקלים, סגנים וקציני מטה זוטרים ובכירים, ועד לאלופים. בחלק מן המקרים כרוך הדבר בנהלים בלתי מתאימים, שהיו בתוקף ומן רב ואיש לא בדק עד כמה הם מתאימים לצרכים.

הביוגרף של הרמטכ"ל המנוח דדו, חנוך ברטוב, מייחס לרמטכ"ל את הדעה כי התכנית הייתה טובה. דדו טוען אחרי הקרב כך: ⁵ "התכנית שלי לא יצאה אל הפועל. אמרתי הבוקר: אריק שילך מצפון ויירד לסואץ. התפתח, כי היונו אותי באינפורמציה אופטימית מדי — הסכמתי, שייסע ככה ויבוא לסואץ... אילו יצאה התכנית שלי אל הפועל — הייתי יושב היום עם אריק בסואץ!" ⁶

זה נאמר על ידי דדו ב-8 באוקטובר שעה 2130, אחרי הקרב. ברטוב מביא עוד שני סימוכין לכך כי התכנית שדדו סיכם בפיקוד הדרום לפני הקרב הייתה תכנית טובה:

"יצחק רבין, שהיה נוכח בדיון, סבור עד היום, כי התכנית הייתה הטובה ביותר האפשרית. אורי בן-ארי בראיון לספר זה (לברטוב — "דדו") אומר: "אני חושב, שהחלטה זו התקבלה נכון, אחרי בדיקה של המצב, אחרי אישור תכנית מפורטת, ובתור כזו — הייתה זו תכנית נכונה אשר יכולה הייתה להיגמר בהצלחה אילו בוצעה כמו שצריך. ולו נסתיימה בהצלחה — אין ספק, ששמו של דדו היה נכנס להיסטוריה כמצביא גדול". ⁷

כאן המקום להציג כיצד התגבשה התכנית.

לפני הפתיחה באש הייתה דעה כי שלבי המלחמה יכללו בלימה, ריכוז הכוחות המתגייסים, וארגונים וכי לפי תפיסת הרמטכ"ל בבוקר ה-6 באוקטובר (בשעה 0715 כשבע שעות לפני הפתיחה באש) ההתארגנות והריכוז היו צריכים להימשך בימים ב', ג' וד', ולאחר מכן התקפת נגד של צה"ל. ⁸

כבסיס לתכנית שגובשה אחר-כך, הציג כך ראש אמ"נ בדיון שהתקיים ב-6 באוקטובר בשעה 1100, את הערכתו לגבי התכנית המצרית: "בשלב ראשון ייעשה מאמץ לתפיסת שטח בעומק של עשרה ק"מ לערך. משיגוע הצבא המצרי לעומק זה, הקבוע בתכנית, ינסה להחזיק מעמד ולהתבסס..." ⁹

כחכמים לאחר מעשה, אנו יודעים כי התמונה שהציג אלוף זעירא לפני מעשה, הייתה כמעט נכונה. אלא שיחד עם התמונה הזו היו גם דעות כי מייד אחרי התבססות החי"ר יפרוץ השריון המצרי קדימה. כמו כן חסר היה גיבוש תמונה מדויקת בכל הרמות תוך כדי הלחימה, כי בפועל התבססות הצבא המצרי איננה בדיוק 10 ק"מ לעומק, אלא שיש מקומות בהם היא יותר, ויש מקומות בהם היא עדיין בקרבת התעלה עצמה. ההיוון החוזר של המערכת, תוך תיקון ה"תפיסה המקורית", לא פעל כשורה.

ביום הכיפורים בשעה 1835, אחרי ארבע שעות לחימה, דבר הרמטכ"ל בדיון על התכנית בצורה שונה משיבבר עליה לפני הלחימה: "לאחר שיגיעו כוחות המילואים ניתן יהיה לעבור למתקפת נגד... יום ב' תלוי בתוצאות יום א'... אם יהיו לאויב הישגים מחר, זה יחייב

החי"ר המחופר ולקרבת הסוללה שממערב לתעלה, לא תישנה תופעת בוקר יום ראשון, כאשר נפגעו טנקים רבים כל כך בטילים נ"ט"¹⁵. בניגוד גמור לתפיסה הקודמת שראתה את עיקר הבעיה הצפויה בהיתקלות נגד טנקים, שינה האלוף זעירא את הצגת המצב שהוא תווה. הפעם צדק. אלא שהמידע לא שינה מאומה בתכנית. יתכן מאוד כי המידע לא נקלט, כל ממלאי התפקידים היו עייפים.

ריכוז המאמץ — ליקויי המערכת
 בכל צבא בעולם משלמים מס שפתיים לעקרון המלחמה "ריכוז המאמץ". כך גם בצה"ל. יתרה מזו, דיין מספר כי בשנת 1967, במלחמה בה צה"ל החליט שהוא חייב להכות את המכה הראשונה, הייתה ההחלטה למעשה על ריכוז מאמץ — מעבר להתקפה בחזית אחת בלבד. בסלנג קוראים לכך "להכות תורכי אחר תורכי". דיין אומר (בציטוט מתוך יומנו שכתב עוד לפני מלחמת ששת הימים): "לדעתי... יש לרכז את מלוא כוחות צה"ל במלחמה בצבא המצרי; נגד ירדן, גם אם תצטרף למלחמה, יש להמשיך בבלימה עד להכרעת מצרים"¹⁶. יותר מאוחר הוא מסביר שעקב הסיבות המיוחדות (הפגות ירושלים, כיבוש ארמון הנציב והפגות שדה התעופה רמת דוד) נאלצה ישראל בן לפעול נגד ירדן, ובהקשר זה הוא אומר כי "בחזית ירדן, אף על פי שרצינו לדחות שם את הפעילות עד לאחר ההכרעה בחזית מצרים, היו תוצאות יום המלחמה הראשון משמעותיות כמעט לא פחות"¹⁷.

בליל 7-8 באוקטובר אחרי שהמצרים והסורים נהנו מיתרון המכה הראשונה, החליט הרמטכ"ל שבבוקר 8 באוקטובר יעבור צה"ל לתקיפה, גם בחזית הסורית וגם במצרית, החלטה שחייבה גם את פיצול כוחו של חיל האוויר. אין כאן משגה אישי של הרמטכ"ל, סטייה מן ההיגיון של "הכה תורכי אחר תורכי". יש כאן מערכת שלמה: המודיעין שמסר את התמונה לגבי האויב, והמערכת שמסרה את המידע לגבי איכות כוחות צה"ל, שיחד הביאו להחלטה לא נכונה. התוצאה הייתה שאחת משתי ה"תקיפות" הללו נכשלה. יש כאן מערכת שהסיקה מן המקרה המיוחד של 1967, בו נאלץ צה"ל לתקוף גם בחזית מצרים וגם בחזית ירדן, את המסקנות הלא נכונות, כי דבר כזה הוא בגדר הרגיל ולא תופעה יוצאת דופן.

ליקויי המערכת — ניהול קרב פיקודי
 ועדת אגרנט קבעה כי האלוף גונן "לא עמד מקרוב על הנעשה בשדה הקרב... וכי"¹⁸ אוגדת אוזן (ואנו יכולים עתה להוסיף — לא כולה אלא חלקים ממנה) התקדמה לפי הרצוג כך: "שתי החטיבות המובילות נעו מצפון לדרום תחת אש ארטילרית מרוכזת... נתקף התגבר בהצלחה על המערך הקדמי המצרי, השמיד יחידות חי"ר ומספר טנקים במחיר אבדות מועטות לעצמו והמשיך להתקדם"¹⁹. כיום ברור לכל, כי מה שנחלקה (וגבי) עברו באותו בוקר לא היה המערך העיקרי של המצרים אלא מערך קדמי, אולם אין שום עדות כי כך נראו פני הדברים במפקדת הפיקוד ב-8 באוקטובר בבוקר. לפי הרצוג התקדמו כוחותיו של גבי מבלי להיתקל באויב עד שהגיעו לאיזור פירדאן, ב-0930 בבוקר. הדיווחים היו מעודדים. נתגלו סימני בהלה במחנה האויב ובפיקוד השתרר גל אופטימיות. אך נצטוו להרחיב את חזיתו ולתפוס, אם ניתן, את שלושת הגשרים שהטילו המצרים על התעלה.²⁰ ובהמשך — "...בערך בשעה 11 וגונן, עודו תחת הרושם שהתקפת ברן מתנהלת למישרין... החליט לשלוח את אוגדת שרון דרומה"²¹.

מנתוני המלחמה ב-8 באוקטובר מסתבר כי הקף החזית לא אפשר לאלוף הפיקוד להימצא אישית בכל מקום בו התרחשו אירועים חשובים. מכאן הישענותו על מידע שמספקת לו המערכת. סמלים וקצינים העוסקים במדיעין מעבירים את התמונה על מיקום המערך העיקרי של האויב ועל מיקום המערך הקדמי שלו. דבר זה לא נעשה,

תכנית שאין עליה חיק אופרטיבי: לקחת ביום ב' 700 טנקים ולבצע התקפה על מאחזי האויב..."¹⁰
 היום אנחנו יודעים כי ביום ב' לא היו בפיקוד דרום 700 טנקים כשירים.

יש הבדל דרסטי בין הנתונים המוצגים. המספר הנמוך של טנקי כוחותינו שהוצג לרמטכ"ל בפיקוד דרום הוא 460. רבין מעריך שיש 600, דדו שיש 640, וסגן הרמטכ"ל כי היו 11.900. דאי הדבר כי שררה אי בהירות לגבי כוחותינו, וגם לגבי האויב. בחלק מיום ה-7 באוקטובר סברו כי שתי דיביזיות השריון המצריות צלחו עם כ-600 טנקים, ובחלק מן היום ובוקר המחרת סברו כי לא צלחו.¹² היום אנו יודעים כי הן לא צלחו.

התכנית הסופית היא זו (ציטוט מדברי הרמטכ"ל לשר הביטחון): "אוגדת שרון תהיה מרוכזת בטסה, והיא מהווה עתודה. אוגדת ברן תתקוף את הארמיה השנייה, מצפון לדרום, כאשר אוגדת שרון משמשת לה עתודה לזמן התקיפה. כל עוד אין אוגדת ברן נזקקת לעזרת אוגדת שרון, אין זו מופעלת. לא מפעילים את אוגדת שרון למשימה אחרת, אלא אם לאוגדת ברן הולך טוב — והיא משלימה את משימתה. אוגדת ברן זקוקה לסיע — אוגדת שרון תוקפת את הארמיה השנייה מדרום לצפון. אוגדת ברן סיימה — תתקוף אוגדת שרון את הארמיה השלישית מצפון לדרום. זאת תכנית שאנחנו מסכמים אותו לילה. יש תכנית גם לחצות — אך רק כניצול הצלחה."¹³

לו הייתה הבעיה העיקרית אכן השמדת טנקים, וההתקפה צריכה הייתה להיערך על-ידי 200 טנקים במרוכז, ובסיע אוויר, ולו היה נכון כי המערך המצרי העיקרי נמצא 10 ק"מ ממזרח לתעלה — אזי בוודאי הייתה התכנית טובה. הרמטכ"ל כמובן החלונן על כך כי התכנית לא בוצעה כפי שאישר אותה.¹⁴ זה נכון. אבל בעיקר נכון הוא כי לא פעלה מערכת של היוזן חוזר, מלמטה למעלה, על המצב שהשתנה — כי המצרים אינם נמצאים עם עיקר כוחם 10 ק"מ מן התעלה, כי הבעיה העיקרית איננה ריכוזי טנקים אלא חי"ר עם טילים (וגם טנקים), וכי אין בכלל ארטילריה, כי חטיבת נתקיה כוללת שני גדודים (ועד השעה 1000 כל אותה חטיבה לחמה בסביבות קנטרה ולא ירדה כלל דרומה) וכי חטיבת גבי כוללת שני גדודים, וכי חטיבת אריה נעה על ציר הרוחב מצפון לדרום ולא על ציר החת"מ. כל ההיוזן החוזר לא פעל, ולא הובחן כי התכנית כבר איננה תואמת את המציאות בשטח.

בשלב שבין התכנון לביצוע, בחצות (למעשה ב-8 באוקטובר שעה 0001) התכונן הרמטכ"ל יחד עם סגנו ועם ראש אמ"ג, האלוף זעירא, לקבוצת דיון לקראת התקפת הנגד, ושם "מעלה זעירא חשש מפני הכמות העצומה של הנשק נגד טנקים, ה"אר.פי.גי." וטילי ה"סאגר", ובעיקר אלה האחרונים. מי לידנו יתקע, שמחר, בנוע הטנקים לעבר

או קציני מבצעים שלהם, דווחו כלפי מעלה "הגודר נשבר, שרידיו נסוגים". ההפך הוא הנכון. נזכרים דיווחים: "התקפה התעכבה מעט, מביאים כוח נוסף וממשיכים". ויש הבדל בין עיכוב קל לבין כישלון ונסיגה. יתכן שהקצינים במערכת המבצעים או לא הבחינו בהבדל. אינני יכול לפסוק אם מפקד האוגדה הבחין או לא הבחין בהבדל. בכל מקרה, כדאי לזכור שדיווח מסוג "נכשלת", "אני נסוג" וכן הלאה הוא מסוכן גם מבחינת המפקד המדווח. לפחות מח"ט אחד הודח תוך מבצע קדש²³ על ידי הרמטכ"ל דאז משה דיין, ולפחות מח"ט אחד הודח תוך מלחמת ששת הימים, על שקיבל פקודה להתקדם, ולא עשה כן מייד, כיוון שחסר היה הלק לחטיבתו.²⁴ אינני בא לחלוק על היתרונות שבהדחת מפקד אשר נכשל, אך יש לזכור כי הדחת מפקדים נכשלים מביאה לניסיון לטייח כשלונות ולא לדווח עליהם במדויק. וכי מי רוצה להיות מודח? לו היה המידע שהועבר מן הפיקוד, לפיו האויב מתמוטט, נכון, הייתה התקפת גודר חיים (ואחריה גודר אסף יגורי) על הפירדאן מוצדקת אולי. לפי תיאוריו של אסף יגורי הוא הזהיר כי כוחות האויב גדולים, אלא שלמעלה הייתה תמונה לא נכונה, ומול דיווחו הפסימי של מג"ד בשטח עמד דיווח אופטימי מן הפיקוד — שנשען על תמונה לא נכונה בדבר מיקום מערך האויב העיקרי ומיקום מערכו הקדמי, ועל אי בהירות האם הבעיה העיקרית היא טנקי אויב או כוחות חי"ר עם טילים. הכישלון הוא לא רק כישלון של מפקד זה או אחר, כי אם כישלון של המטה — מערכת המודיעין ומערכת המבצעים — שחייכות לדעת בדיוק את מקום כוחותינו ועצמתם, ואת מקום כוחות האויב ועצמתם. הסיבות לכישלון מצביעות גם על השתעבדות לנורמה האומרת "תקוף" — נורמה שיש לה יתרונות רבים, אך גם סיכון, אם מיישמים אותה בתנאים שאינם מתאימים.

ויתכן מאוד כי היו "נעולים" על תמונת מצב לפיה המערך העיקרי של האויב נמצא קדימה מהמקום בו הוא אכן נמצא. אם חשבו שמערך האויב העיקרי כבר מצוי על ציר החת"מ, ונודע כי חטיבת גבי מתקדמת במלוא המהירות על ציר זה, יתכן שהסיקו כי המערך העיקרי של האויב אינו מחזיק מעמד. כך גם מערכת המבצעים. המערכת "נמצאת בתמונה" לגבי מיקום הכוחות, יודעת כי יש מגע כלשהו עם האויב, אך מחוסר ניסיון, אין מבחינים (או אין מדווחים) כי זהו מגע עם "מערך קדמי" בלבד. היום ידועות העובדות. אז — לא ידעו המפקדים הבכירים איזו אינפורמציה חסרה להם.

תמונת המצב האופטימית שנתקבלה בפיקוד, לו הייתה נכונה, הייתה מצדיקה גם את השאיפה לצלוח לצד השני של התעלה, וגם את השאיפה להוריד את אוגדת שרון דרומה, לפי החכנית שאושרה על ידי הרמטכ"ל. ברור כי האלוף נושא באחריות פורמלית לכל הנעשה בגייסותיו, אלא שיש כאן לא כישלון אישי של אלוף זה או אחר, אלא קשיים של המערכת ככללותה.

קשיי העברת מידע ברמת האוגדה והחטיבה

התופעות שהתרחשו ברמת הפיקוד התרחשו גם ברמת האוגדה והחטיבה. כאן נוסף עוד הבלבול שנוצר כאשר במפקדת האוגדה קיבלו מגבוה פקודות אופטימיות מדי: לצלוח את התעלה וכו'. כאן סברו ש"למעלה" נמצא מידע נוסף שאינו מצוי בידי האוגדה והחטיבה לגבי מצב האויב ומצב כוחותינו.²² ליקוי נוסף במערכת ברמה האוגדתית וברמה החטיבתית הוא חוסר דיווח על כישלון. כיום ידוע על גודרים שנפגעו קשה. אולם בספרות שהתפרסמה, או בחלק של מסקנות ועדת אגרנט שפורסם אין שום רמז לכך שמג"ד, מח"ט או מפקד האוגדה,

משמיד אויב. היה סינון בתיאור עובדות הקרב, והמידע כי ההתקפה הראשונה על הפירדאן, על-ידי גדוד חיים מחטיבת גבי, נכשלה, לא הועבר בזמן ובצורה הנכונים כלפי מעלה, ואם עבר הרי שלא עוכל בזמן כדי להשפיע על ההחלטות. כאשר החלה התקפת אחר הצהריים סברו "למעלה" כי שתי החטיבות (של גבי ושל נתק'ה) תוקפות. במציאות תקף רק גדוד אחד מחטיבת נתק'ה. בחטיבת גבי הוכה גדוד אחד (חיים) בקרב לפני הצהריים ושרידיו תחמשו, גדוד שני (עמיר) תחמש ונשלח להציל את "חמוטל", ורק הגדוד השלישי, גדוד ש' (במקורו, מחטיבת אריה), יכול היה להשתתף בקרב. אך גדוד זה לא הסתער על הפירדאן, אלא תפס עמדות ירי על "זנגביל" וידה על כוחות אויב. המידע על הנעשה בשדה שהסתגן כלפי מעלה הסתלף עד כדי כך, שבצהרי היום הגיעה למטכ"ל ידיעה לא נכונה כאילו כוחות זה"ל תפסו גשר מצרי והצליחו להעביר כוח קטן אל מעבר לתעלה.

אני כופר בתאוריית ה"אשם האחד". התאוריה ש"פלוני הוא האשם" וכל השאר היו בסדר, היא מסוכנת. לדעתי, הנכון הוא כי המערכת כולה לא תפקדה היטב. ליקוי אחר עליו יש להצביע היה עייפותם של מפקדים וקציני מטה שהקשתה עליהם לקלוט מידע.

מפקד פלוגה יכול לצפות מראש גבעה ולראות את כל שדה הקרב. מפקדים בכירים וקציני המטה שלהם חייבים כמובן גם כן לצפות ולראות בעיניהם. אך חלק מן המידע על פיו הם מחליטים איננו מבוסס על ראייה אישית אלא על המידע שהועבר להם. לשם כך דרושה מערכת שלמה. צריך להבחין מה הוא מערך אויב עיקרי ומה הוא כוח של גייסות מחפים. צריך לדווח נכון, ובזמן, גם אם משמעות הדבר לדווח כי נכשלת. צריך בכל הרמות לבדוק האם גדוד הוא גדוד מלא או שמא מדובר בשרידי גדוד עם כמה טנקים או ללא תחמושת. צריך להבחין כי לאוגדה היו מאות טנקים אך רבים מהם כבר עלו באש, ואילו אחרים עדיין לא הגיעו כלל למקום הקריטי, וכן כי הארטילריה עדיין לא הגיעה.

כדי שהמפקדים ישקלו נכונה, יגיעו להחלטות נכונות, יוציאו פקודות, והפקודות תתבצענה בשטח ותבאנה להצלחת הקרב, צריכה כל המערכת לתפקד. מזלנו כי המערכת מורכבת מאנשים. (ובמקרה זה אנשים רבים שזה היה להם הקרב הראשון בתפקידם הנוכחי), והאנשים למדו את הלקחים. המערכת השתפרה. המצרים נבלמו, והלקחים נלמדו. כדאי לזכור שהקרב הבא יהיו בו כמה דברים בלתי מוכרים, וגם אנשים חדשים, אמצעים כקודמיהם, שבוראי למדו את לקחי העבר.

יהיו אשר יהיו השגי התקפת הפירדאן ב-8 באוקטובר, היא לא השיגה את שרצה הרמטכ"ל, והיא עלתה לצה"ל באבדות כבדות באנשים ובטנקים, וזאת מבלי לנסות לאמור את הנוק למורל.

המטכ"ל בניגוד לעיקרון של "הכה תורכי אחר תורכי" או ריכוז המאמץ, החליט כן לתקוף בשתי חזיתות באותו יום. יתכן מאד כי הבסיס להחלטה, הנתונים כמה כוח יש לצה"ל וכמה למצרים — היה לא נכון, כפי שהצבעתי לעיל. הפיקוד והאוגדה לא ידעו בדיוק מה המצב בשטח, ולכן נתנו הוראות שלאחר מעשה ניתן להגדירן כשגיאות.

המידע הלוקי במערכת כלל "קונספציה" בדבר כושרו של האויב, וממנה הגיעה המערכת הצבאית למחשבה כי אפשר לתקוף בעת ובעונה אחת בחזית הסורית ובמצרית. הייתה קיימת קונספציה כי עיקר הבעיה הם טנקי האויב ורק מאוחר יותר הובנה חשיבות החי"ר עם הטילים. איש מכל המשתתפים בקרב לא דיווח (אחרי התקפת הבוקר) כלפי מעלה כי נכשל (בהתקפה). מתוך היעדר דיווח על ממדי אי ההצלחה נתקבלה בחפ"ק האוגדה והפיקוד תמונת מצב שלא תאמה את המציאות בשטח. לו כל מה שהיה ידוע באותו יום היה נכון, אזי כל ההחלטות שנתקבלו באותו יום היו סבירות. כחכמים לאחר מעשה ניתן לומר כי המידע על כושרו של האויב היה בלתי מעודכן, ולחוסר העדכון תרמו אנשים רבים ובמשך זמן רב. גם המידע על אבדות כוחותינו לא היה מעודכן. קשה היה לעכל את המשתמע ממספר האבדות ב-6 באוקטובר וב-7 בו. חסר העדכון כי מספר טנקים, השייכים לעוצבות שכבר השתתפו בלחימה ב-8 באוקטובר, עדיין לא הגיעו למקומם. לא היתה כמעט מודעות לכך כי יש מעט מאוד ארטילריה ומעט חרמ"ש. גם מקומו של המערך העיקרי של האויב לא היה ידוע: האם הם לאורך ציר החת"מ או בקרבת התעלה, האם הכוח בו נתקלו גדודי חטיבת גבי הם גייסות מחפים או כוח עיקרי, והאם האויב מבסס את מערכו על חי"ר עם טילים או שהוא מבססו על טנקים.

היה נתק בין הרמות השונות תוך ניהול הקרב. מה שהיה ידוע ברמת הגדוד לא בהכרח היה ידוע ברמת החטיבה. מה שהיה ידוע ברמת החטיבה לא בהכרח היה ידוע ברמת האוגדה. מה שהיה ידוע ברמת האוגדה לא בהכרח היה ידוע ברמת הפיקוד והמטכ"ל. היה בלבול בין דיווח שהכוח (חטיבת גבי) מתקדם, לבין ההנחה שהכוח

הערות

13. שם, עמ' 75.
14. שם, עמ' 111 (הערכה בשעה 2100 ב-8 לחודש, אחרי ההתקפה) וגם עמ' 116, הערכה למחרת.
15. שם, עמ' 79.
16. דיון, אבני דרך, עמ' 416.
17. שם, עמ' 438. ראה גם עמוד 437.
18. דו"ח ועדת אגרנט, עמ' 91.
19. הרצוג, מלחמת יום הדין, עמ' 172.
20. שם.
21. שם.
22. ראה טיעונו של האלוף אדן לפי "דרו" עמ' 92-93-94: האלוף אדן אומר בפירושו "אני לא רוצה להגיד לו: אני מפתח! אני לא מוכן!" בעמ' 94 כתוב בפירושו כי "הדיווחים המגיעים מן החטיבה (גבי) אין בהם כדי להדאיג את מפקד האוגדה".
23. שבחי טבת, משה דיין, (תל-אביב: שוקן, 1971) עמ' 464-465.
24. דיון, אבני דרך, עמ' 469. אחרי המלחמה הוסק כי האיחור ביציאת החטיבה נובע מאי הגעת דלק. המח"ט שהורח, כמו המח"ט שהורח ב-1956, קיבל תפקידים נוספים ואף קודם בדרגה.

1. דו"ח ועדת אגרנט, החלק הפומבי. (תל-אביב: עם עובד, 1975) עמ' 82. מתוך הרצוג ודיין נובע כי האוגדה, אשר לחמה אולם לא הצליחה במשימה של השמדת ראשי הגשר המצריים — היא אוגדת אלוף אדן, והאוגדה אשר "לא נלחמה" היא אוגדת אלוף שרון.
2. דיון, אבני דרך, עמ' 604 וראה גם תנוך ברטוב, דרו — 48 שנה ועוד 20 יום, תל-אביב, מעריב, 1978, עמ' 97-100, שם מוסבר כי הדיווח האופטימי הועבר לרמטכ"ל ולשר הביטחון.
3. דו"ח ועדת אגרנט, עמ' 82.
4. דיון, אבני דרך, עמ' 602.
5. תנוך ברטוב, דרו, עמ' 70, 75.
6. דרו, שם.
7. שם, עמ' 75.
8. שם, עמ' 16.
9. שם, עמ' 28.
10. שם, עמ' 43.
11. שם, עמ' 78.
12. שם, עמ' 75 וגם עמ' 77.